

KUZHEY IRAK'TA NELER OLUYOR?

Mustafa Yıldız

INSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
İHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Referans için: Yıldız, Mustafa. "Kuzey Irak'ta neler oluyor?". İNSAMER, 16.11.2020.

 Analiz

Son aylarda daha çok Türkiye'nin operasyonları ile gündeme gelse de Kuzey Irak'taki gelişmeler, bölgedeki aktörler arasında ciddi bir dönüşümün yaşandığını göstermektedir. PKK ile Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) ve Bağdat'taki merkezî Irak hükümeti arasındaki ilişkilerin değişen doğası, önümüzdeki döneme ilişkin bazı soru işaretleri barındırmaktadır.

İlk defa 1990'larda Kuzey Irak'a yerleşen ve bölgedeki nüfuz alanını sürekli genişletmeye çalışan terör örgütü PKK, süreç içinde Mesut Barzani liderliğindeki Irak Kürdistan Demokratik Partisi (IKDP) ile gerginlikler yaşamış ve bu durum günümüze kadar devam etmiştir. Kuzey Irak'a yerleştikten sonra Duhok'tan Erbil'e, oradan da Süleymaniye'ye uzanan geniş bir coğrafyada nüfuz kuran PKK, bölgede âdeta bir devlet gibi hareket etmiştir. Bu süreçte Celal Talabani liderliğindeki Irak Kürdistan Yurtseverler Birliği (IKYB) ile iyi

ilişkileri olması nedeniyle Süleymaniye'de nispeten rahat hareket eden PKK, IKDP'nin hâkim olduğu Erbil ve Duhok'ta ise yerel güvenlik güçleriyle gerilimler yaşamıştır.

Bu gerilimler zaman içinde artıp eksilen bir seyir izlerken, 2013 yılından itibaren DAEŞ'in ortaya çıkması, bölgedeki Kürt gruplar arasındaki ilişkileri değiştirmiştir. DAEŞ'e karşı savaşta PKK militanlarının peşmergeye yardım etmesi, taraflar arasındaki buzları kısmen eritmiş; 2017 Eylül'ünde peşmergenin Şengal'dan (Sincar) çekilmesi üzerine de PKK, İran güdümündeki Haşdi Şabi ile anlaşarak Şengal bölgesine yerleşmiştir. Bundan sonra nüfuz alanını Kerkük'e doğru genişleten terör örgütü, bu bölgelerde kendine yeni bir hâkimiyet alanı kurmaya girişmiştir. Bütün bu gelişmeleri yakında izleyen Türkiye, PKK'nın bu girişimini önlemek için önemli bir hamle yaparak 2020 yılı başlarında Pençe Kartal Operasyonu'nu

INSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
İHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

başlatmıştır. IKBY sınırları içinde 20 ila 30 km derinliğe kadar inen Türkiye karşısında geri çekilen PKK'nın operasyon sonrasında kendine yeni yerler açmaya çalışması, IKBY ile yeni bir gerginlik yaşamasına sebep olmuştur.

2020 Nisan'ında yaşanan ilk gerilim, Erbil yönetiminin (IKDP) kaçakçıların geçiş yolu olduğunu ileri sürerek Rewanduz ilçesine bağlı Zine Werte bölgesine peşmerge kuvvetlerini yerleştirmesi ile başlamıştır. Bu hamle, bölgede PKK ile IKDP'yi savaşın eşiğine getirmiştir. Bu noktada ABD'nin sert uyarısı ile geri çekilmek zorunda kalan terör örgütü, Erbil yönetimi ile arasındaki gerginliği tırmandırmaya devam etmiştir. PKK, IKDP'yi Türkiye'ye yardım etmek ve istihbarat sağlamakla suçlarken IKDP ise, PKK'yı Kürt Bölgesel Yönetimi topraklarına saldırması için Türkiye'ye bahane vermekle suçlamıştır. Bu olaydan sonra bölgedeki Kürt siyasi aktörlerin neredeyse tümü, PKK'yı sorun çıkarmak ve Kürt kazanımlarını yok etmekle suçlayıp bölgeden ayrılması konusunda uyarmıştır.

Türkiye, ikinci Kandil olmasına izin vermeyeceğini açıkladığı Ezidi Kürtlerinin yaşadığı Şengal'de istikrarın tekrar tesis edilmesini desteklemektedir. IKBY ve Irak merkezî hükümeti arasında 14 Eylül 2020 tarihinde imzalanan Şengal Anlaşması ile tüm silahlı grupların bölgeyi terk etmesi talep edilmiştir. Ne var ki Haşdi Şabi ile anlaşıp İran'ın da desteğini alan PKK, bölgeden çıkmayacağını ilan etmiştir. Bölgedeki gerginliği iyice tırmandıran bu açıklamadan sonra taraflar arasındaki ipler yeniden kopma noktasına gelmiş; hatta Haşdi Şabi ve PKK, sergiledikleri tavırla âdeta Erbil ve Bağdat hükümetlerini tanımadıklarını ilan etmiştir.

Irak Başbakanı Mustafa Kazımi'nin en çok önem verdiği konulardan biri olan Erbil ile sorunları minimize etme politikasının geleceği de Şengal'deki gelişmelere bağlı görünmektedir. Şengal modeli başarısız olursa peşmerge güçleri ile Irak ordusu arasındaki iş birliğinin hayata geçmesi neredeyse imkânsız hâle gelecektir. Bu gelişmeler üzerine Erbil'deki IKDP hükümeti, uzun zamandır istediği PKK'nın Kürt bölgelerini

terk etmesi talebini daha üst perdeden ve açıkça dile getirmeye başlamıştır. IKDP'nin 8 Eylül 2020 tarihinde Serziri Gümrük Kapısı Müdürü Gazi Salih Alihan'a düzenlenen suikasttan PKK'yı sorumlu tutması ve ardından dokuz PKK'lıyı gözaltına alması, taraflar arasındaki gerginliği daha da tırmandırmıştır.

Türkiye'nin operasyonlarını genişletmesi üzerine iç kesimlerde kendine yeni alanlar açmak için harekete geçen terör örgütünün bu hamlesi, bölgedeki onlarca köyde büyük bir tedirginliğe yol açmıştır. Bunun üzerine IKBY, PKK'nın daha fazla yayılmasını önlemek amacıyla bölgedeki köyleri boşaltarak Gara çevresini peşmerge ile sarıp, terör örgütünün dışarıyla iletişimi tamamen koparmıştır. PKK/KCK üst yönetiminin bu durumu savaş sebebi ilan etmesi üzerine, 28 Eylül'de PKK, doğrudan IKBY ekonomisini hedef alan bir hamle yaparak Mardin'de bulunan petrol boru hattına bir sabotaj düzenlemiştir.

Bu gelişmeler üzerine IKBY ile PKK arasındaki gerginliğe dair uzun süredir sessizliğini koruyan Mesud Barzani, PKK/KCK yöneticilerine ultimatoma vererek örgütün başına buyruk hareket etmeye devam etmesi ve sınır bölgelerinde yaşayan halkın yaşamını daha fazla tehlikeye atması durumunda peşmergenin harekete geçmekten başka seçeneği kalmayacağını açıklamıştır.

En son 3 Kasım 2020 tarihinde PKK militanlarının Amedi ilçesinde yola döşedikleri patlayıcıyı, peşmerge güçlerinin geçişi sırasında infilak ettirmesi, yine aynı gün Dahuk'ta bir petrol alanını koruyan polisler saldırması, PKK'nın bölgedeki gerilimi tırmandıran diğer adımları olmuştur.

Son olayların ardından sadece IKBY değil, bölgedeki tüm toplum önderleri, PKK'nın Irak Kürdistan bölgesine ve Kürtlerin kazanımlarına zarar verdiğini, örgütün buradaki miadını artık doldurduğunu açıkça dile getirmişlerdir. Birçok siyasi parti ve dernek, basın açıklamaları yaparak PKK'yı Kürdistan hükümetine ve kurumlarına saygılı olmaya; bölgeyi terk etmeye veya aralarındaki sorunları diyalog yolu ile çözmeye davet etmiştir.

Bağdat'la Çalkantılı İlişkiler

İKDP ile PKK arasında siyasi, ekonomik ve askerî alanlarda yaşanan gerilimler sürerken Bağdat yönetimiyle IKBY arasında da sular bir türlü durulmamıştır. Mesud Barzani tarafından 2017 yılında düzenlenen bağımsızlık referandumuyla açıkça ortaya çıktığı gibi, son 20 yıldır bölgesel Kürt yönetimi ile Bağdat'taki merkezî hükümet arasındaki ilişkiler hep diken üzerinde olmuştur. Bağdat'ın sistematik biçimde petrol gelirlerinin eşit paylaşımını engellediğini, anlaşmalara ve anayasaya rağmen bölgesel Kürt yönetimini zayıflatılmak istendiğini iddia eden Erbil yönetimi, özellikle 2014 yılında Irak merkezî yönetiminden bağımsız bir şekilde petrol ihraç etme kararı almıştır. Bu karar, IKBY'nin içinde bulunduğu ekonomik krizi daha da derinleştirmiş ve Erbil'in anayasal hakkı olan %17'lik bütçe payı ile memur maaşlarını vermekten vaz geçmiştir. Bunun üzerine de IKBY, memur maaşlarını ödeyemediği ve bütçeyi alamadığı gerekçesiyle ihraç ettiği petrolü Irak Millî Petrol Şirketi (SOMO) üzerinden satmak yerine, tek başına satmaya başlamıştır. IKBY 2015 Ağustos-Ekim arasında Ceyhan Limanı'ndan sırasıyla 14.000.000, 14.850.105 ve 18.462.000 varil petrolün satışını gerçekleştirmiştir.

Enerji alanındaki krizlerin yanı sıra 25 Eylül 2017'de yapılan bağımsızlık referandumu da Bağdat hükümeti ve Erbil yönetimi arasındaki ilişkileri kopma noktasına getirmiştir. Dönemin Irak Başbakanı Haydar el-Abadi Irak'ın toprak bütünlüğünü korumak için askerî müdahaleye hazır olduklarını ve referandumu yapanlardan hesap soracaklarını söylese de referandumdan %92,7 oranında evet oyu çıkmasını önleyememiştir. Bu gelişmeler üzerine harekete geçen Bağdat yönetimi, tartışmalı bölge olarak ifade edilen Kerkük'te operasyonlara başlamış

ve Haşdi Şabi ile birlikte hareket ederek kısa süre içinde Kerkük ve Sincar'ı (Şengal) ele geçirmiştir. Irak Sivil Havacılık Kurumu da Erbil ve Süleymaniye hava limanlarından yapılan uluslararası uçuşları askıya almış ve bölge yönetiminin petrol alanlarındaki nüfuzu daraltılmıştır. Böylece Kerkük ve tartışmalı bölgelerin %95'ini kaybeden IKBY, Kerkük'ten çekilmeden önce günlük 550.000 varil petrol ihraç ederken, bu süreçle birlikte yarı yarıya bir kayıp yaşamıştır. Ekonominin en önemli kaynağı olan petrol gelirlerinin azalması, maaşların ödenmesinde sıkıntı yaratmış ve halkın hükümete karşı gösteriler yapmasına neden olmuştur. Barzani ise 12 yıl boyunca yürüttüğü görevinden istifa ederek aktif siyasetten çekilmiş ve Kuzey Irak, referandumun bedelini çok ağır ödemiştir.

*Yaklaşık
beş yıldır
çözilemeyen
Bağdat-Erbil
hattındaki
sorunlar,
Başbakan Adil
Abdurmehdi'nin
göreve
gelmesiyle
yumuşama
sürecine
girmiştir.*

IKBY seçimleri Eylül 2018'de yapılmış, ancak seçimden sonra çıkan siyasi krizden dolayı yeni hükümet 10 ay sonra kurulabilmiştir. Başkanlık koltuğuna seçilen İKDP Başkan Yardımcısı Neçirvan Barzani, hükümeti kurma görevini Mesrur Barzani'ye vermiştir. Kurulan hükümetle birlikte IKBY siyaseti de yeni bir döneme girmiştir. Çözüm odaklı yapılan görüşmeler, hem IKBY iç siyasetinin kendi bünyesindeki hem de Irak merkezî yönetimi ile olan sorunların aşılmasını oldukça hızlandırmıştır. Yukarıda da belirtildiği üzere merkezî Irak yönetimi, IKBY'nin %17 olan bütçe payını kestiği için yaşanan ekonomik ve siyasi kriz, IKBY'yi memur maaşlarını dahi ödeyemeyecek noktaya getirmiştir. Aralık 2019'da Erbil'den bir heyet, IKBY'nin 2020 yılı bütçesindeki payını görüşmek için başkent Bağdat'ı ziyaret etmiştir. Maliye Bakanı Fuad Hüseyin, Petrol Bakanı Samir el-Gadban ve diğer yetkililerin de katılımıyla gerçekleştirilen görüşmenin ardından yapılan açıklamada, Irak Petrol Bakanı Gadban, petrol

ve 2020 yılı bütçesi konusunda IKBY ile ön anlaşmaya varıldığını, nihai anlaşmanın yakında yapılacağını söylemiştir. Anlaşmaya göre Ocak 2020'den itibaren IKBY'nin çıkardığı günlük 250.000 varil petrol SOMO'ya teslim edilerek Türkiye'nin Ceyhan Limanı üzerinden ihraç edilecek; IKBY de bütçeden payını alacaktır. Buna göre IKBY'nin Irak'ın 2020 bütçesinden %13 civarında pay alması kararlaştırılmıştır.

Böylece yaklaşık beş yıldır çözülemeyen Bağdat-Erbil hattındaki sorunlar, Başbakan Adil Abdulmehdi'nin göreve gelmesiyle yumuşama sürecine girmiştir. Birkaç ay önce başkent Bağdat'ta IKDP binasına yönelik bir saldırı düzenlenmesi ve IKBY bayrağının yakılması gibi olaylardan sonra açıklama yapan Neçirvan Barzani, "Söz konusu saldırıları kınıyor ve provokatif bir eylem olarak değerlendiriyoruz." diyerek her iki tarafa da

itidal çağrısında bulunmuş ve ivedilikle yasal soruşturma başlatılmasını talep etmiştir. Zaman zaman merkezî yönetimle IKBY arasında sert tartışmalar ve ciddi krizler yaşanmakla birlikte günümüzde Bağdat ve Erbil arasındaki siyasi ve ekonomik sorunlar çözülmüş görünmektedir; ancak bu tabloya rağmen bölgede ilişkilerin hâlâ pamuk ipliğine bağlı olduğu da çok açıktır.

Birçok yerel ve bölgesel aktörün bulunduğu Ortadoğu coğrafyasında IKBY, önemli petrol yataklarına sahiptir; dolayısıyla petrol kaynaklarıyla ilgili bir sorun yaşandığında bu durumdan Bağdat-Erbil hattının etkileneceğini öngörmek hiç de zor değildir. Bölgede bütün bunlar yaşanırken, ABD'nin askerî yardımlarının artık Bağdat üzerinden değil de direkt olarak IKBY'ye ulaştırılması kararı, Irak merkezî yönetimi ile Erbil arasındaki ilişkilerde yeni bir gerilim alanı oluşturmuştur.